

Paweł Krokosz

Joannici i ich związki z ziemiemi polskimi,
redakcja naukowa Przemysław Deles, Przemysław Mrozowski,
Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, Warszawa 2014, 362 ss.

Publikacje muzealne cechuje szczególna staranność edytorska. Zrównoważony dobór objętości tekstu oraz dobrej jakości ilustracji to argumenty, które mogą przekonać potencjalnego czytelnika do sięgnięcia po dane dzieło. A takim bez wątpienia jest ponad 350-stronicowa praca *Joannici i ich związki z ziemiemi polskimi*, wydana w 2014 roku nakładem Zamku Królewskiego w Warszawie. Jak zauważyli jej redaktorzy naukowci – Przemysław Deles i Przemysław Mrozowski – książka jest swego rodzaju owocem wystawy czasowej *Wokół maltańskiego krzyża*, zorganizowanej przez Muzeum Historyczne m.st. Warszawy (ob. Muzeum Warszawy), Zamek Królewski w Warszawie i Ambasadę Zakonu Maltańskiego w Polsce. Ekspozycja prezentowana w Zamku Warszawskim od października 2012 do stycznia 2013 roku wzbudziła tak żywe zainteresowanie wśród odbiorców, że przygotowanie obszernej publikacji uwzględniającej wielowiekową działalność całego zakonu – Zakon Maltański (katolicy) i joannici brandenburscy (ewangelicy) – na ziemiach polskich stało się rzeczą konieczną. Realizacja tego zadania nie byłaby możliwa bez ścisłej współpracy Zamku Królewskiego z Suwerennym Wojskowym Zakonem Maltańskim, Heritage Malta (maltańska instytucja rządowa przechowująca zbiory sztuki) i Baliwatem Brandenburskim Rycerskiego Zakonu Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego¹.

¹ *Wokół maltańskiego krzyża: wystawa Muzeum Historycznego m. st. Warszawy zorganizowana we współpracy z Zamkiem Królewskim w Warszawie i Ambasadą Zakonu Maltańskiego*

Zasadniczą treść publikacji *Joannici i ich związki z ziemią polskimi*, składającą się z 10 artykułów autorstwa najwybitniejszych specjalistów zajmujących się szeroko pojętą problematyką „maltańską”, poprzedzają słowa wstępne Fra Matthew Festinga – Księcia i 97. Wielkiego Mistrza Suwerennego Wojskowego Zakonu Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego zwanego Rodyjskim i Maltańskim, prof. Andrzeja Rottermunda – Dyrektora Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum oraz redaktorów naukowych dzieła. Dzieje Zakonu Maltańskiego od chwili jego utworzenia aż do chwili obecnej zostały w sposób bardzo przejrzysty przybliżyć pierwszy z artykułów autorstwa Emanuela Buttigiega pt. *Suwerenny Wojskowy Zakon Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego zwany Rodyjskim i Maltańskim: zarys historii Zakonu Maltańskiego*. W 2012 roku maltański parlament przyjął ustawę powołującą do życia Heritage Malta – instytucję rządową, która przejęła rolę założonego przed stu laty Departamentu Muzeów. O bogatym dziedzictwie artystycznym Malty, będącym w dużej mierze spuścizną Suwerennego Zakonu Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego traktuje drugi, obszerny i bogato ilustrowany artykuł pt. *Zbiory dzieł sztuki Heritage Malta i polonica przechowywane na Malcie*. Jego autorzy: Robert Cassar, Liam Gauci, Emmanuel Magro Conti dokonali skrupulatnej charakterystyki zbiorów znajdujących się pod opieką Heritage Malta, podkreślając jednocześnie wkład polskich ekspertów – Aleksandra Czerwińskiego i Zdzisława Żygulskiego jun., którzy z ramienia UNESCO w 1969 roku pracowali nad reorganizacją kolekcji i przygotowaniem zaleceń odnośnie do konserwacji i utrzymania obiektów znajdujących się w Zbrojowni w Pałacu Wielkiego Mistrza w La Vallette. „Kolekcje dzieł sztuki są niczym precjoza wysadzone diamentami” – tak rozpoczyna się trzeci w kolejności artykuł poświęcony zbiorom dzieł sztuki znajdujących się pod pieczęcią zakonu (*Kolekcje dzieł sztuki i polonica w zbiorach Zakonu Maltańskiego*). Fra John Edward Critien, przybliżając poszczególne obiekty, nie zapomina również o reprezentowanych tam polonicach, m.in. *Portrety kardynała Mieczysława Ledóchowskiego*, wielkiego XIX-wiecznego patrioty walczącego o zachowanie niezależności Kościoła od władz pruskich i osobistego przedstawiciela papieża w zakonie (*Cardinalis Patronus*). Tekst zatytułowany *Joannici w średniowiecznej Polsce* Marii Starnawskiej wprowadza niejako czytelnika do serii kolejnych artykułów poświęconych bezpośrednim związkom zakonu

w Polsce, 19 X 2012 – 13 I 2013, Zamek Królewski w Warszawie, projekt plastyczny katalogu J. Kłaput, konsultacja naukowa T. W. Lange, M. Starnawska, Warszawa 2012.

z Polską. Dzieje zgromadzenia na ziemiach Rzeczypospolitej doby nowożytnej zostały opisane przez autorów dwóch osobnych artykułów: Jerzego Baranowskiego – *Zakon Maltański w Polsce w XVI i XVII wieku* oraz Jolantę Louchin – *Komandoria w Stwołowiczach i kawalerowie maltańscy w Polsce w XVII–XVIII wieku*. Natomiast Tadeusz Wojciech Lange, badacz dziejów Zakonu Maltańskiego², w swoim artykule pt. *U progu XIX wieku* w sposób skrótowy, lecz bardzo przejrzysty i wyczerpujący przedstawił funkcjonowanie Zakonu Maltańskiego w XIX–XX wieku, poświęcając wiele miejsca działalności jego członków w Polsce po 1918 roku, na emigracji po 1945 roku oraz po zmianach politycznych w kraju z lat 1988–1991. W publikacji nie pominięto także spraw związanych z działalnością opiekuńczą zakonu podczas II wojny światowej. Doskonałym przykładem „niesienia pomocy sanitarnej chorym i rannym w czasie wojny” jest pełna poświęcenia postawa personelu Szpitala Zakonu Maltańskiego w Warszawie w latach 1939–1944. Szczegóły dotyczące funkcjonowania tej placówki medycznej na początku II wojny światowej oraz podczas okupacji znalazły się w artykule Anny Kotańskiej pt. „*Poprzez służbę chorym i rannym żołnierzom – służba ojczyźnie*” – *Szpital Zakonu Maltańskiego w Warszawie*. Całość publikacji zamykają dwa interesujące teksty poświęcone joannitom brandenburskim – *Baliwat brandenburski Rycerskiego Zakonu Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego – ewangelicka gałąź Zakonu Joannitów* autorstwa Andreasa von Klewitza oraz *Spuścizna po joannitach brandenburskich i ich mecenat artystyczny* skreślony przez Błażeja Skazińskiego. Pierwszy z artykułów stanowi syntezę dziejów Baliwatu brandenburskiego od XIV wieku do czasów współczesnych. W drugim omówiona została niezwykle ważna placówka zakonu w Słońsku (niegdysiejsza siedziba mistrza joannitów) oraz inne miejscowości będące własnością zgromadzenia.

Na końcu publikacji umieszczony został wykaz skrótów pozwalający czytelnikowi bez większych problemów poruszać się w zapisach aparatu naukowego każdego z artykułów oraz obszerna bibliografia (blisko 28 stron), wskazująca materiały źródłowe (archiwalia i wydawnictwa drukowane) i opracowania. Ogromną zaletą dzieła są również indeksy – osobowy i nazw geograficznych, a także precyzyjnie opracowany spis ilustracji – osobny dla każdego z omawianych tematów. Zastrzeżeń nie budzi także strona techniczna publikacji – gustownie dobrany został materiał ilustracyjny obwołu-

2 *Zakon Maltański i parę innych rzeczy... czyli strona domowa Tadeusza W. Lange*, <http://www.staff.amu.edu.pl/~twlange/> (18.11.2015).

ty (przedniej i tylnej), która chroni solidnie wykonaną okładkę obejmującą dobrze zespolone karty kodeksu.

Reasumując, wydana przez Zamek Królewski – Muzeum książka *Joannici i ich związki z ziemiami polskimi* zasługuje na uznanie i polecenie zarówno badaczom zajmującym się dziejami Zakonu Maltańskiego, jak i amatorom chcącym poszerzyć swoją wiedzę na temat przeszłości i współczesności tego zgromadzenia (nie tylko w Polsce). Warto podkreślić, iż to bogato ilustrowane wydawnictwo wspaniale uzupełnia dotychczasowy stan wiedzy dotyczący dziejów kawalerów maltańskich i może być traktowane jako swego rodzaju uzupełnienie, nie tracącej nic ze swoich walorów merytorycznych, wydanej przed 15 laty fundamentalnej w tym zakresie pracy zbiorowej pod redakcją Stefana K. Kuczyńskiego pt. *Zakon Maltański w Polsce*³.

³ J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, Maria Starnawska, *Zakon Maltański w Polsce. Praca zbiorowa pod redakcją Stefana K. Kuczyńskiego*, Warszawa 2000.